

AYDIN GÜZELHİSAR MERKEZİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİNE AİT VAKIFLARIN TARİHSEL DÖNÜŞÜMLERİ ÜZERİNE BAZI BİLGİLER**Bülent ÇELİK¹****Öz**

İslâm dininin bir cemiyet içinde sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen en önemli kurumlarından biri vakıflardır. İslâmiyet'in yerleştiği her coğrafyada bu kurumun izlerine rastlamak mümkündür. En küçük köy ve mezralardan, en büyük şehirlere kadar çeşitli vakıf kurucularının kurdukları vakıfların, farklı konularda faaliyet gösterdikleri ve onların bu faaliyetleri sayesinde kuruldukları şehri, bölgeyi değiştirip etkiledikleri görülmektedir. Ele aldığımız coğrafya olan Aydın Güzelhisar şehir merkezinin Osmanlı idaresindeki ilk dönemlerinden XIX. yüzyıl başlarına kadarki döneminde, vakıf kurumu merkezde olmak üzere, şehirde kurulan vakıflar sayesinde nasıl değiştiğini, kırsal alanla sıkı sıkıya bağlı bir yerleşim birimi iken, zaman içinde ticari yapılara sahip bir idari birime dönüştüğünü bu çalışmayla göstermeye çalışacağız. Bunu yaparken de Aydın Güzelhisar merkezinde kurulan vakıflar, kurucuları ve vakıf gelirlerinin kaydedildiği Osmanlı arşiv belgelerinden yararlanacağız. Çalışmamız tarih içerisinde varlığı devam eden ya da son bulan, farklı kurucularla, farklı dönemlerde aynı şehirde kurulan çeşitli vakıfların şehrin dokusunu ve niteliğini nasıl değiştirdiğini göstermeyi amaçlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Aydın Livası, vakıf, şehir, mahalle.

SOME INFORMATION ON THE HISTORICAL TRANSFORMATIONS OF FOUNDATIONS OF THE OTTOMAN PERIOD IN AYDIN GÜZELHİSAR CENTER**Abstract**

One of the most important institutions of Islam that regulates social and economic life in a community, is the waqf. It is possible to encounter traces of this institution in every region that Islam took hold. One can observe that, waqfs founded by various benefactors in a range of settlements from the smallest villages and hamlets to the largest cities were active in different fields and thanks to these activities they transformed and affected the cities and regions in which they were founded. This study, focusing on the institution of waqf, aims to

Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler

demonstrate that how the region in question, namely city center of Aydın Güzelhisar, changed thanks to the waqfs founded in the city in a time span from the earliest periods of Ottoman rule to the beginning of the XIXth century and how it transformed into an administrative unit that also contain commercial buildings while at the beginning it was a settlement tightly dependent to country. To achieve this aim, Ottoman archival documents, that recorded waqfs founded in the center of Aydın Güzelhisar, their founders and waqf revenues, will be referred. The main subjects of this study are to determine how the waqfs that were founded in the city, their founders and transformations in their qualities affected the texture, districts and life of the city, its contributions to change and transformation of the city in the course of history.

Keywords: Ottoman Empire, Liva of Aydın, waqf, city, district.

Giriş

Vakf kelimesi Arapça 'da durdurmak, alıkoymak anlamında olup, deyim olarak VIII. yüzyıl ortalarından XIX. yüzyıl sonlarına kadarki devrede, islâm ülkelerinin sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir rol oynayan dinî-sosyal bir kurumun adıdır². İslam fıkıhçılarından Ebu Hanife'ye göre vakıf, bir kimsenin sahip olduğu bir gayrimenkulün gelirlerini, ödünç verme şeklinde (âriyeten), fakirlere veya islâm cemaatinin dini veya sosyal ihtiyaçlarına tahsisinin akdidir, öyle ki bu malın mülkiyeti vakıf kurucusunda kaldığından, kurucu, bu akdi bozma ve malını istediği gibi kullanma hakkına sahiptir; ölümünden sonra bu hak varislerine geçer³. Osmanlı Devleti'nde vakıf kurmak isteyen bir kişi bu işlemi rastgele gerçekleştiremezdi. Vakıf kurmak isteyen kişi önce kadiya gider, eğer vakıf kurmak için gerekli şart ve ehliyetlere sahipse burada bir vakfiye hazırlanırdı. Vakfiye, vakfedilecek şeyin meydana getirilme amacı, vakfın işleyişi hakkında koyduğu şartları içeren ve kadının onaylamasıyla elde edilen bir belgedir⁴.

Temelde iki çeşit vakıf bulunmaktadır. Birincisi bizzat kendisinden yararlanan vakıflar ki bunlara müessesat-ı hayriye adı verilmekte olup, mabedler, medreseler, mektepler, imaretler,

²Bahaeddin Yediöldüz, "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi*, c.13, s. 153.

³Yediöldüz, A.g.e., aynı yer.

⁴Hacer Heybeli, Tanju Demir, Ertan Gökmen, "Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarına Göre XVIII. Yüzyılda Manisa Vakıfları", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:14, sayı:3, Eylül 2016, s. 276.

zaviyeler, kütüphaneler, köprüler, hastahaneler, çeşmeler, sebiller ve mezarlıklar bu türden vakıf olabilen yapılardandır. İkincisi ise bizzat kendisinden yararlanılmayan fakat birincilerin sürekli ve düzenli bir şekilde işlemlerini sağlayan, bina arazi, nakit para v.s. gelir kaynaklarının oluşturduğu vakıflardır. Bunlara Osmanlı'da *asl-ı vakf* denmektedir⁵. Üstte sıraladığımız binaların düzgün ve verimli bir şekilde işleyebilmesi için yine düzenli bir gelir akışına ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bunların genel masraflarını karşılamak ve özellikle oralarda çalışanların ücretlerini ödemek için gelir getiren araziler ki bunlar arasında bazı köylerin tamamı, her türlü ziraat işletmeleri, çiftlikler, tarlalar, üzüm bağları, bahçelerle, mesken olarak kullanılan binalar, dükkânlar veya ekonomik amaç için yapılmış başka binalar, hayvan derisi, gemi, nakit para gibi menkuller sayılabilir⁶.

Her ne kadar vakfedilmesi düşünülen şeyin kurucunun mutlak mülkiyeti altında bulunması gerekiyorken Anadolu Selçuklular ve Osmanlılar zamanında mülkiyete devlete ait olan miri arazilerin de bazen vakıf haline getirildikleri görülmüştür. Bunların çıplak mülkiyeti değil, sadece kullanım hakları ve üzerinde üretim yapanların devlete ödemek zorunda oldukları vergileri vakfedilse de bu, zaman içinde özel mülkiyete dönüşebilecek bir durum kazanabilmekteydi⁷.

Ayrıca vakıflarda süreklilik esastı. Vakfın devamlılığı ve geliştirilmesinde, devletin koruyucu gücünün varlığı sözkonusu idi. Vakıfların idari ve mali özerkliğe, hukuki açıdan tüzel kişiliğe sahip bir kurum olması, Osmanlı bireylerinin bu müesseseye olan güvenlerinin temel dayanak noktasını oluşturmaktaydı. Devlet gücünün vakıflar üzerindeki en belirgin koruyuculuk garantisi, devletin vakfa ait gelir kaynaklarına müdahale etmemesi vakıf kurumunun yerinden yönetim esaslarına, serbest ekonomi kurallarına ve demokratik prensiplere uygun olarak her türlü bürokratik usullerden bağımsız, özerk ve tüzel kişiliği zedelenmeden yasamasını sağlayan idari, hukuki ve siyasi ortamı hazırlamış olmasıydı⁸. Kurulan bir vakfın ayakta durabilmesi ve hizmetlerini görülebilmesi için bir gelirinin bulunması gerekmektedir. Bu gelir

⁵Yediyıldız, A.g.e., s. 156.

⁶Yediyıldız, A.g.e., s. 157.

⁷Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Vakıflarının İdari-Mali Muhtariyeti Meselesi", *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, Ankara 1944, c.I, sa. 15, s. 21.

⁸Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar Ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1*, 2008, s. 170-171.

Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler

vakfedilen bir araziden elde edilen ürünlerden veya musakkafât türünden dükkân, han, hamam gibi yerlerin icârelerinden sağlanmaktadır. Bunun yanında vakfedilen paralar da vakıflar için gelir durumundadır⁹.

Aydın Güzelhisar'daki Osmanlı İdaresi ve Vakıflar

Vakıf kuruluşlarını inceleyeceğimiz Güzelhisar-ı Aydın merkezi en erken Osmanlı belgelerinde kaza-i Güzelhisar olarak geçmektedir. Osmanlı yönetimi bölgeyi kesin olarak, Fetret Dönemi'nin (1402-1412) sonunda ele geçirip mîrî rejimle, Anadolu Eyaletine bağlı bir sancak halinde idare etmeye başladılar. Bizans'tan sonra Osmanlı döneminde de İstanbul'un başlıca ticaret merkezi olması ve Anadolu'dan geçen kuzeybatı transit ticaret yolunun eski önemini korumasıyla Batı Anadolu bu yolun dışında kalmaya devam etmiş ve buradaki yerleşme merkezleri de giderek küçülmüşlerdir¹⁰. Arşiv kayıtlarına göre Aydın Sancağı'nın merkezi uzun yıllar Tire olarak kaldı. Sancak merkezi'nin Tire'den bugünkü Aydın ilimiz olan Güzelhisar-ı Aydın'a geçişi XVII. yüzyıl'ın ortalarından itibaren gerçekleşmişe benzetilmektedir. Bu tarihlerde Batı Anadolu'da Aydın Muhassıllığı adıyla kurulan muhassıllık idaresinin bunda önemli payı olsa gerektir¹¹. Özellikle Anadolu Eyaletinin batı bölgelerindeki sancaklardaki mîrî mukataaların idaresini alan Osmanlı paşaları ikamet merkezi olarak Tire yerine Aydın Güzelhisar'ını tercih etmeye başlayacaklardı. Bu da idari merkezin buraya kaymasına neden olacak bir gelişmedir.

Önceleri Aydın Güzelhisar, Fatih devrine ait 1451 tarihli Tahrir Defteri'ne göre yedi mahalleden oluşan küçük bir kasaba idi ve tamamıyla Türkler'den meydana gelen bir nüfusa sahipti¹². Bu devirde Cami, Hacı İsa, Köprülü, Kadı, Hisar Yakası, Kilise Camii, Yenice adlı mahalleleri bulunan Güzelhisar'ın nüfusu 970 kadardı. 1475-76 tarihli bir başka deftere göre yedi mahalleli şehrin nüfusu 700'e inmişti. 1512'de altı mahallesi, 700 civarında nüfusu

⁹ Ertan Gökmen, 211 Numaralı Manisa Şer'iyye Sicilindeki Vakıf Muhasebe Kayıtları (1778-1795) *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2012, Sayı:38,s.88.

¹⁰ Abdullah Uğur, "Aydın Şehrinin kuruluşu ve Gelişme Evreleri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2), 2003, s. 48.

¹¹ Aydın Muhassıllığı için bkz. Bülent Çelik-Tanju Demir, *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği: Aydın Muhassıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları No:34, Aydın 2010.

¹² Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. No: 60, Ankara 1968, s. 133.

bulunmaktaydı¹³. Aydın Sancağı'nda XVI. yüzyılda kırsal bölgede kurulmuş köyler dahil, toplam 12500-13000 kişilik bir nüfus tahmin edilebilir. Kaza merkezindeki Kilisemescid, Hisar Yakası, Cemal, Cami, Köprülü ve Sinle mahallelerinde ise 450-500 kişilik bir nüfus bulunmaktadır. Bölgeye ait en eski arşiv kayıtlarından biri olan ve 1530 tarihli, 166 Numaralı Anadolu Muhasebe defterine¹⁴ göre Güzelhisar kazasında kurulan vakıf sayısı oldukça azdı. Güzelhisar'ın bu yıllardaki görüntüsü bir şehirden çok, tarım faaliyetlerinden henüz kopamamış, şehir sınırlarında sakinlerinin sebze bahçelerinin ve çiftliklerinin bulunduğu ve burada kendi tarımsal üretimlerini gerçekleştirdikleri büyücek bir köy görüntüsündeydi. Muhasebe defterinde bulunan Aydın livası kanunnamesinde, şehir halkı olan kimselerin, şehir sınırında tasarruf ettikleri çiftliklerin çift resmi ve dönüm akçesini nasıl ödeyecekleri kaydedilmiştir¹⁵. Aşağıdaki tabloya bakıldığında Aydın kazasına kayıtlı vakıfların pek çoğunun tarımsal gelirlere sahip, zirai üretimden elde edilen hasılla desteklenen vakıflar olduğu görülecektir. Ayrıca yine tarımsal üretim için yapılacak sulamada ve insanların içme suyu ihtiyaçlarının karşılanması için bazı su kuyularının vakfedildiği görülür. Osmanlılar döneminde halkın su ihtiyacını karşılamak için vakıflar eliyle suyolları, çeşmeler, şadırvanlar, kuyular, su kemerleri, memba suları, su bendleri ve su havuzları yapılmıştır. Belirtilen bu su hayratlarına ve bunların ayakta durması için kurulmuş vakıflara ülkemizin her tarafında rastlamak mümkündür¹⁶.

Tablo:1 1530 Tarihli, 166 Numaralı Muhasebe Defterine Göre Aydın Güzelhisar Merkezindeki Adı Geçen Vakıflar

Vakfın İsmi	Gelir kaynakları	Miktar	Meblağ toplam (akçe)
Medrese-i Güzelhisar	Ziraatten elde edilen gelir	?	2070
	Bağ ve arazi gelirleri	?	545
	Kervansaray ve asiyâb	1/1	920
			Toplam 3535
Evlâd-ı Hacı Yahşi (Yıldırım)	Çiftlik (ale'l-iştirak tasarruf ederler)	Kıt'a1/Dönüm 60	Rüsüm-ı re'âyâ ve gayrıdan muaf

¹³Feridun Emecen, "Aydın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.4, İstanbul 1991, s. 235.

¹⁴Defter-i Hakânî Dizisi:II, *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)* T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:27, Ankara 1995, s. 440-441.

¹⁵*166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri*, s. 365.

¹⁶Hasan Güneri, "Vakıf Sular ve Su Vakıfları" *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1971, Sayı: 9, s. 67

**Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların
Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler**

Hüdavendigâr vakfettiği)			
Mescid-i Mustafa	Arazi	Kit'a 3/Dönüm 300	200
Mescid-i mahalle-i Yenice	Arazi Dükkân	Kit'a 1 Aded 2	İmam mutasarrıf eder
Kilisemescid	Çiftlik Buğday	Kit'a 3 4600 akçelik buğdayın %10 geliri	200 460 Toplam 660
Güzelhisar Camii	Hamam Asiyâb Dükkân Eğridere köyü ziraat geliri	1 1 3	1500 360 300 500 Toplam 2660
Mahalle-i Köprülü	Arazi Buğday	Dönüm 50 1800 akçelik buğdayın %10'u	200 180 Toplam 380
Mescid-i Sümbüllü	Çiftlik	Kit'a 1	İmam tasarruf eder.
Zaviye-i Ahi Dede. Der kariye-i Debbağlı	Çiftlik ma' arazi Asiyâb	Dönüm 35 Adet 1	910
Zaviye-i Ahi Yağan	Mezraa Asiyâb	1 çiftlik yerdir 1	Toplam 360
Ahi Mahmud. Der Güzelhisar	Dekakin Arazi Asiyâb	? Dönüm 38 Adet 1	30 170 326 Toplam 526
Mescid-i Cemal. Der nefsi-i Güzelhisar	Arazi Bahçe ma' dükkân 1000 akçelik buğdayın %15'i	Pare 2 Bab 2	150 100 150 Toplam 400
Zaviye-i Tavlı/Dolu Dede. Der nefsi-i Güzelhisar	Asiyâb	Rub' hisse	200
Çah-ı Rabia Hatun. Der kariye-i Debbağlı	-	-	100
Çah-ı hane-i Yazıcık	Çiftlik Bağ, bahçe ve zemin hâsılı	2/Dönüm 100	Toplam 520
Mescid-i Kervansaray	Dükkân Dükkân	Bab 6 Bab 2	-
Zaviye-i Kaynak	-	Kit'a 5	300

İkinci olarak elimizde 29 Zilhicce 1029/25 Kasım 1620 tarihli, XVII. yüzyıl başlarına ait bir vakıf defterindeki, Aydın Güzelhisar merkezinde kurulmuş vakıflara ait verileri ihtiva eden bir defter bulunmaktadır¹⁷. Bu defterin 135-137 varakları arasında *kaza-yı Güzelhisar, der livâ-i Aydın* başlığı altında Aydın merkezindeki vakıflar kaydedilmiştir.

¹⁷ BOA TTd. 01130.

Tablo 2: 1620 Tarihli, BOA TT.d. 01130 Numaralı Vakıf Tahrir Defterine Göre Aydın Güzelhisar Merkezindeki Adı Geçen Vakıflar

Vakfın İsmi	Gelir Kaynakları	Açıklama
Vakf-1 Yıldırım Bayezid	Kaza-i mezburda Tavilye/Davilye nam kariye sınırına dahil 160 dönümlük çiftlik. 160 dönümden fazlası sipahisine öşür ve rüsum olarak ödenir.	Sultan Mehmed Han zamanında Hacı Yahşi nam kimesne vakf etmiş. Neslinden Ahmed Fakih, Sultan Mehmed tarafından verilen nişan-ı şerifle müteveli tayin edilmiş. Sultan Bayezid, Sultan Selim ve Sultan Süleyman zamanlarında defatir-i atikte vakıf olarak kayıtlı.
Vakf-1 Kilise Mescid	Eski hisarda üç pare çiftlik. Kuyumcu Hasan adlı kişinin yevmi bir cüz okuması karşılığında mescid-i mezbur imamına vakf eylediği 1800 akçe. İsabali bin Musa'nın yevmi bir cüz okuması karşılığında mescid-i mezbur imamına vakf eylediği 1800 akçe. Yusufe nam hatunun Yahya Fakih nam imama senede altı kere kıraat-ı hatm eylemesi karşılığında vakf eylediği 1000 akçe.	-
Vakf-1 Mescid-i Mustafa	Arz-ı der Toyranlu/Doyuranlu. Arz-ı der kariye-i Kemer. Arz-ı der kariye-i Kemer.	Arz-ı mezkure kadimden mescid-i mezbura vakf imiş.
Evkâf-1 Cami-i Güzelhisar	Hamam-ı Alihan. Esbab-ı der zemin-i kariye-i Hisarcık ki Kemer dahi derlermiş. Dükkân-ı debbağan. Mezari-i der kariye-i Kemer ve Eğridere ki Amrudluk demekle maaruftur.	Cami-i mezburun civarında bir mescid vaki olub dahi Küçük zaviyesi demekle maaruf zaviyenin iki evlik yeri vardır. Nefs-i şehirde senevi 5 akçe hasıl olur. Ol dahi camiin vakfına zam olunmak sevab görüldü. Ve cami vakfı olan değirmen sabıkan ticari yerde olub atik ocağı yoncalık olmağa kabildir deyü evladına senede 5 akçe mukataa kayd olundu. Vakf-ı değirmen kadimü'l-eyyâmdan sipahiden olugelmıştır. Kemağân mukarrer.
Evkâf-1 mahalle-i Yenice	Bir kıt'a yeri ve bir dükkânı vardır.	Bunlardan gayrı bir bağçesi varmış. Harab olub yerine bir dükkân bina eylemişler ve icare-i tavile ile icara vermişler. Vaki'-i hal defter-i padişahiye müceddeden kayd olundu.
Evkâf-1 mescid-i mahalle-i Köprülü	Arz-ı der kariye-i Kemer. Huri nam hatun 1800 akçe, yevmi Kur'ân-ı azimden bir cüz tılavet etmek	Kadimü'l-eyyâmdan mescid-i mezbur imamı Umur Fakih imam olduğu mescid ki mahalle-i

**Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların
Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler**

	için mescid-i mezbur'a her kim imam olursa ona vakf eylemiş.	Köprülü mescididir, vakf eylemiş.
Evkâf-ı zaviye-i Kaynak	Beş kıta müteferrik arazidir. Mahsul-i arz-i mezkûr öşr-ü hububat.	Kadimü'l-eyyamdan vakıf üzere tasarruf olunugelüb vâkıfın ruhiçün cüz okutulub sevabın..... olunur deyü defter-i atikde mestur bulundu. Amma zaviye-i mezkure defter-i atikde harab kayd olunub haliyâ Mehmed bin Hamza nam kimesne berat-ı şerifle zaviye-i mezkureye hâdim olub zaviyenin tamirine iltizam ve ikdam eylemiş.
Vakf-ı mescid-i Sinle	Bir çiftlik yeri vardır. Ve bir pare yoncalık dahi vardır.	Fi sene 150 akçe deyü defter-i atikde mesturdur.
Evkâf-ı zaviye-i Ahi Yağan	Bir çiftlik mezra ki topraklık demekle maarufdur ki 60 dönümdür. Ve bir ocak değirmen ki harab imiş.	Amma vakf-ı kadimdir. Sabıkân ol zaviyenin yerine Kaba dimekle maruf bir mescid bina eylenmiş. Zaviye vakfı olan değirmen dahi ol mescidin mesalihi için tamir olunub tasarruf olunmuş. Ba'de zaman Hacı Hasan nam kimesne Ahi Yağan zaviyesini kadimi mevziinden ahar yere nakl edib mamur eylemiş. Ve mevkuf olan çiftlik haliyâ ol zaviye mutasarrıfına sarf olunmuş. Ve değirmen ki Kaba mescid'e sarf olunmuş. Haliyâ harabdır. Bi'l-fiil zaviye-i meşihât'e beratlı Hasan bin Ali mutasarrıfıdır.
Evkâf-ı zaviye-i Şüca	-	Defter-i atik'de mestur ve meşruhdur. Haliyâ bağ ve bostan olub katan eseri bulunmadı. Defter-i atik'e müracaat oluna.
Evkâf-ı zaviye-i Ahi Mahmud. Der Güzelhisar	Dekakîn-i enderûn-ı kerbansaray. Der icare. Arz-ı der kariye-i Kemer. Arz-ı der kariye-i İne/Ebe? Arz-ı der kariye-i Acı Su. Öşr-ü bağ-ı incir. Asiyâb-ı der vadi-i Güzelhisar. .....der-ceyb-i zaviye.	Cihet-i mezkure haliyâ zaviye-i mezburenin vakfı olub bi'l-fiil meşihât-ı zaviye berat-ı sultaniyle Abdülkerim tasarrufundadır.
Evkâf-ı zaviye-i Ahi Dede. Der kariye-i Debbaglı tabi-i Güzelhisar	Arz-ı der civar-ı kariye ki fasl-ı ziraat olunur. Ve içinde inar ağaçları dahi vardır. Hamza Fakih'e icara verilmiş. Mezraa-i bir çiftlik. Tahminen 60 dönüm. Hasıl-ı öşr-ü hububat. Bir değirmen der kariye-i Emirdoğan deresi. Cündî değirmeni demekle maarufdur.	-
Evkâf-ı mescid-i Cemal. Der nefis-	Uşaklar Alağı dimekle maruf bir çiftlik yer.	Kalenderhâne vakfı diyü niza'-yı vech idüğü defter-i atikde meşrûh

i Güzelhisar	Arz-ı kariye-i Kemer. Bağçe-i der ceyb-i mescid-i Cemal. İki bab dükkân. İçinde demirciler sakindir. Sobacı Ali nam şeyh 1000 akçe vakf eylemiş ki mescid-i mezkûrun imamı mutasarrıf ola.	ve mescid-i mezbura verildiği mukayyedir.
Vakf-ı zaviye-i Tavlı/Dolu Dede. Der nefsi-i Güzelhisar	Defter-i atikte 200 akçe hasıl kayd olunmuş bağçedir.	Kurb-ı zaviye ve rub' asiyâb tetebbu olundu. Zaviyeden ve evkâfdan nişan defter-i atikden cedide nakl olundu.
Vakf-ı çah-ı Rabia Hatun	-	İcarı suvarana resmi verilüb bakisi kuyunun meremmetine sarf olunmuş. Haliyâ kuyu harab.
Vakf-ı çah-ı Yazgılı	Zikr olunan kuyuya bir çiftlik mevkuflub, defter-i atikte mukayyed ve mesturdur.	Haliya çiftlik-i mezkûrun 20 dönüm yeri bağ ve bağçe, 80 dönüm yeri ziraat olunur. Cümle mahsüllerden senevi 520 akçe hasıl olunub mevkufl-ı aliye kuyunun meremmetine ve mütevellisine sarf olunur.
Evkâf-ı medrese-i Güzelhisar	Nefs-i Güzelhisar'dan iki kıta mezraa. Haliyâ 2 dönüm yer ki bağçe olmuştur. Bakisi ziraat olunur. İcar-ı hububat ve dahi bağçehâ. Arz-ı kariye-i Eymür. Tabi-i Güzelhisar. Mezraa-i der kariye-i Yavili.Tabi-i Güzelhisar. Nısf Çiftlik. Der kariye-i Çeltikçü. Der kariye-i Yusufu. Tabi-i Güzelhisar. Nısf çiftlik. Tahminen 120 dönüm.	- Vakf-ı Tavlı/Dolu Dede. Nefs-i Güzelhisar'da bir bağçe ve bir kıta mezra vakıfdır. Kadimî zaviye vakfı olub bi'l-külliyeye munderis ve münhedim olduğu cihetden, hükmü mevlânâ-yı müderrisin'in cihet-i tedrisine ilhak olmuş.
Vakf-ı kerbarsaray. Der nefsi-i Güzelhisar	Kariye-i Celallü. Tabi-i Güzelhisar. Beğ bağı dimekle maarufdur. Bir dönüm nefsi-i İzmir'de İzmiroğlu zaviyesine vakf imiş. Amma öşrün alurlar imiş. Bağçe-i Beğ. Der nefsi-i Güzelhisar. Sabıkan Ayasluğ kadısı medrese vakıfdır diyüb hükm ettiği defter-i atikte kayd olunmuş. Bağ ve bağçe-i vakf. Der kariye-i....fevaki-i mütenevvia hasıl olub kadimden vakfiye üzere tasarruf olunmuş. Amma mevkûf-ı aliye şart-ı vâkıf üzere malum olmadığı cihetden öşr-i sipahiden maadası medreseye tevcih olunub defter-i atike kayd olunmuş. Asiyâb-ı Ahi Hızır. Der kariye-i Eğridere.	Vakf-ı amm olub meremmeti için yazılıdan şey'-i kalil alınur. Karbarsaray dahi vakf ve medresenin vakfı olduğu için meremmetden fazla olan meblağ medrese meremmâtına sarf olunmak vech görüb defter-i atik'e kayd olunmuş iki canibde birkaç dahi dükkânı vardır. Medreseye müteallikdir. Ve vakf-ı kerbarsarayın fevkinde bir mescid bina olunmuş imiş. Ol mescidin mesalih için havalisinde 6 bab mamur dükkân ki canib-i kıblide vaki'dir ve 2 bab harab dükkân, kadimden vakf olub haric-i defter olmağın ve kerbarsaray dahi medreseye müteallik olduğu cihetden defter-i cedid'e sebt olundu.
Vakf-ı zaviye-i	Bir çiftlik yerdir. Kariye-i Kemer. Tabi-	Sabıkan tasarrufu olmadığı

Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler

Ahi Sinan	i Güzelhisar. Hasıl-ı öşr-ü incir ve sair fevaki ve öşr-ü hububat. Der karye-i Horzum.Tabi-i Güzelhisar. Mezraa. Tahminen 100 dönüm. Der kariye-i Şeyhlüce. Bağçe-i incir. Nısf mahsul ve nısf eşcar-ı incir mahsulü medresenindir ve nısf eşcar eshâbının olub öşrün vakf alır. Amma arz-ı küllisi medrese vakfidir. Arz-ı der kariye-i Eymür. Haliyâ muattal. Der kariye-i Süleyman? Ki Karaağacı dahi dirler. Bağçe-i incir. 8 dönüm.	cihetden medrese-i mezkure'nin evkafına zam ve ilhak olunmuş, kadimü'l-eyyamdan medrese evkafıyla tasarruf olunur.
-----------	--	--

Yukarıda tablo halinde gösterdiğimiz Aydın Güzelhisar merkezinde bulunan vakıflara ait iki kayıt arasında yaklaşık olarak 90 yıl bulunmaktadır. İlki XVI. yüzyıl, ikincisi de XVII. yüzyıl başlarına ait bu kayıtlar bize önemli şeyler söylemektedir. Hem ilk hem de ikinci deftere bakıldığında geçen süre içinde Güzelhisar'da kurulmuş vakıfların sayısal olarak pek de değişikliğe uğramadıkları görülür. Nitelik olarak da çok fazla değişiklik görülmez. Şehirde kurulan vakıflar, kaynaklarını büyük ölçüde tarımsal üretimden elde edilecek gelirlerden sağlamaktadırlar. Vakıf çiftliklerde yapılan hububat üretiminden ve meyve ağaçlarından elde edilen öşür geliri ya tamamen vakfa kayıtlıdır ya da vakfın kurulduğu tarım arazisinin başındaki sipahi ile paylaşılır. Bugün Aydın şehir merkezine yaklaşık 1 km uzaklıkta bir semt olan Kemer, XVI. ve XVII. yüzyıllarda bir köydür ve pek çok vakfa ait bahçe ve hububat elde edilen çiftliğe ev sahipliği yapmaktadır.

Oysa XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra işler yavaş yavaş değişmektedir. Aydın Güzelhisar'ının başkent İstanbul katındaki önemi ve bu şehre biçilen rol değişmektedir. Celâlî isyanları nedeniyle köylerde yaşayan re'aya, güvenli görülen şehirlere doğru göçmektedirler¹⁸. Evliya Çelebi'nin yazdığına göre Aydın Güzelhisar sakinleri celali tehdidinden korunmak için kendi imkânlarıyla şehrin etrafına bir sur yapmak istemişler, bunun için İstanbul'dan izin istediklerinde bu izin kendilerine verilmiştir¹⁹. Bu surun inşasından sonra şehrin daha güvenli hale geldiği ve bu ortamın kırsal alanda yaşayan insanları şehre çektiği düşünülebilir. XVII. yüzyılın ikinci

¹⁸ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyancıları*, Barış Yayınevi, Ankara 1999, s. 96.

¹⁹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, 9. Cilt, YKY, İstanbul 2005, s. 80.

yarısında geçirdiği büyük bir depreme rağmen²⁰ hem bu göçlerle, hem idari olarak geçirdiği değişimle hem de Batı'nın artan mal talepleri gibi nedenlerle şehrin nüfusu gideren artmaktadır. Şehre dair bu değişiklikler merkezde kurulan vakıfların nitelik ve sayısında da kendini gösterir. Eski vakıfların yanı sıra yeni vakıflar da şehirde görülmeye başlar. Şehirde görev alan pek çok devlet adamı şehirde cami, mescit, medrese gibi dini ve eğitimle ilgili yapılar yanında, bunları maddi olarak destekleyecek vakıflar da kurmaya başlarlar. Bu türden vakıflarla ilgili elimizde pek çok belge bulunmaktadır.

Örneğin 23 Zilhicce 1111/11 Haziran 1700'de Güzelhisar'da vefat etmiş Kadı El-Hac Hasan adlı hayır sahibi, sahip olduğu bir-iki dükkânının gelirini, şehirdeki vakıflardan biri olan kervansaray ve sika'esine bağışlamıştı. Vakıf mütevellisi Siyavuş, dükkân gelirlerini almak istediğinde Hacı Ahmed adlı bir kişinin muhalefeti ile karşılaşmış, sökonusu kişi dükkânları müteveffâ Abdülbaki Paşa'nın eşyasının satışıyla görevlendirilen kapıcıbaşı Eyyüb Ağa'dan iştirâ ettiğini ileri sürmüştü²¹.

Yine 8 Muharrem 1124/17 Şubat 1712'de Aydın Güzelhisar'da merhum Ahmed Paşa'nın bina eylediği cami-i şerif için evladiyet üzere kurduğu vakfın mütevelliliğine, evladından ve Aydın Muhassıl vekili olan Süleyman, kendi arzıyla getirilmiştir²².

Evahir Rebi'ül-ahir 1167/Ocak sonları 1754'de Aydın Güzelhisar'da Müderris İsmail adlı bir kişi, Bozdoğan Voyvodası Seyyid Mehmed'in Bozdoğan'da kurduğu vakfın mütevellisi Derviş Mehmed'i şikâyet etmektedir. Şikâyet; 21 numaralı Anadolu Ahkâm defterinin 151. Sayfasında 494 numaralı hüküm olarak kayıtlıdır. Şikâyetin konusu Osmanzade Nasuh Paşa'nın Güzelhisar'da yaptırdığı medrese ve derslane için kurduğu vakfa gelir sağlayan Acem Hamı üzerinde Derviş Mehmed'in de hak iddia etmesidir. Han gelirlerinin Nasuh Paşa vakfına ait olduğuna dair birden fazla kişinin şahitlik yapmalarına rağmen Derviş Mehmed'in hala ısrarcı olması üzerine bu müdahalenin engellenmesi istenmektedir²³. Yine 15 Şevval 1181/5 Mart 1768'de Osmanzade Nasuh Paşa'nın Aydın Güzelhisar'da bina ve inşa ettiği mescit ve medresenin yevmi 4 akçe

²⁰ Asaf Gökbel-Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi- Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, A. İhsan Basımevi, İstanbul 1936, s. 113-114.

²¹ İ.E. DH. 00012-01135-001

²² C. EV. 00107-05321-001

²³ Merve Derya, *XVIII. Yüzyıl Anadolu Ahkâm Defterlerine Göre Aydın Sancağı*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2019, s. 56-57.

Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler

vazife ile cabisi olan El-Hac Hasan Halife bila-veled vefat edince, yerine mütevellî Mahmud bin Mustafa arzıyla El-Hac Hüseyin ibn Mahmud Halife getirilmişti²⁴. Bu vakfın 21 Cemaziyevvel 1215/10 Ekim 1800 tarihinde de devam ettiğine dair başka bir belgede vakfın nısf tevliyetine mutasarrıf müderris Kurılı İbrahim Efendi ile, vakfiyeye gelir getiren bir hanın, babalarının vefatından sonra mutasarrıfları olan Aişe ve Fatıma Hatunlar arasında, hanın tasarrufu konusunda çıkan bir anlaşmazlık kaydedilmiştir²⁵. 6 Cemaziyelahir 1198/27 Nisan 1784'de Güzelhisar'da Şemsipaşa vakfı ile oğlu Ahmed Paşa vakıfları mütevellisi olan aynı zamanda akrabalarından Müslühüddinzade Salih Efendi vefat edince, boş kalan görevine sulbi oğlu Mehmed Salih'in getirilmesi ile ilgili bir arz, Güzelhisar kadısı Mevlânâ İspirizade Salih İsmail tarafından gönderilmiştir²⁶.

Aydın'da görev almış önemli bir görevli olan eski Aydın Muhassıllarından Abdullah Paşa'nın Aydın Güzelhisar'da kurduğu vakfa ait bir belge, resmi görevlilerin şehirde kurdukları vakıflara ait bir başka belgeyi oluşturmaktadır. 29 Zilkade 1216/2 Nisan 1802'de vakıf mütevellisi, kâtibin tuttuğu vakfın gelir kaynaklarını gösteren defterin bir yangında yandığını, ellerinde resmi bir kayıt olmadığı için de mahkemelerin vakfa ait taşınmazlara özel mülk gibiymiş gibi yaklaştıklarından şikâyetle, İstanbul'da, defterhâne-i amire'de tutulan vakıfla ilgili kayıtların çıkarılıp kendilerine verilmesini rica etmişti²⁷.

XVIII. yüzyıl ise, Aydın şehri için halkın resmi bir görevi olmayan, sivil diyebileceğimiz diğer kesimlerine mensup sakinleri tarafından kurulan vakıfların sayısal olarak arttığı bir dönemdir. Kurulan bu vakıfların mal varlıkları üzerine zaman zaman anlaşmazlıklar da görülmektedir. 1150 yılına ait böyle bir kayıt Başbakanlık Osmanlı Arşivi 4 numaralı Anadolu Ahkâm defterinde, 36. sayfada, 159 numaralı hüküm olarak kayıtlıdır. Buna göre Aydın Güzelhisar'daki Halit bin Cafer vakfının mütevellisi ile Abacızade vakfının mütevellisi yaklaşık 20 dönüm ve içinde meyve ağaçlarının olduğu bir bahçenin tasarruf hakkı konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Mustafa adlı bir kişiye ait olan bu bahçe hakkında, ölümünden sonra hangi vakfa bağışladığı üzerine iki vakıf mütevellisi

²⁴ A.E.SMST. III. 00132-10314-001-001

²⁵ C. BEL. 00148-07352-001-002

²⁶ C. EV. 00599-30244-001-001

²⁷ C. EV. 00293-14905-001

de hak iddia etmekteydi²⁸. Gurre Şaban 1188/7 Ekim 1774'de Aydın'da El-Hac İsmail bin El-Hac Mustafa'nın kurduğu vakfa ait belge, şehirde yaşayan ve resmi bir görevi olmayan ama hali vakti yerinde bir kişinin kurduğu vakfa güzel bir örnek teşkil etmektedir²⁹. El-Hac İsmail müteveli olarak İbrahim Efendi İbn El-Hac Muhammed'i tayin ettiği vakfına Güzelhisar içinde iki adet mülk sabunhaneyi, üç adet kenefi, bir sebilhaneyi, bir çeşme ve bir bahçeyi ve şehir dışındaki bazı köylerde mülkü olan zeytin, incir, zerdali ve diğer ağaçların bulunduğu pek çok bahçesini gelir olarak kaydettirmişti. Şehir dışında, içinde zeytin ağaçlarının olduğu bahçelerinin sınır komşularından birisi, Aydın Güzelhisar'ında önemli ayan ailelerinden birisi olan Hamzabalizade tarlasıdır. El-Hac İsmail'in Kızılcaköy'deki bir diğer bahçesinin komşusu Eymir Ağası oğludur. Bu kişilerin XVIII. yüzyıl'da Aydın Güzelhisar kırsalındaki güçlü aileler olmaları muhtemeldir.

21 Cemaziyelahir 1210/2 Ocak 1796'da merhum Devran Hatun'un kurmuş olduğu vakfın yevmi 4 akçe ile mütevellisi olan El-Hac Abdürrahim vefat edince, yerine oğlu El-Hac Mehmed'in getirilmesi için Güzelhisar naibi Mehmed Efendi imzasıyla bir berat-şerif rica edilmekteydi³⁰. 26 Zilkade 1212/13 Nisan 1798 tarihli bir başka belgede ise 11 Ramazan 1167/2 Temmuz 1754'de kurulan Aydın Güzelhisar Terziler mahallesindeki Es-seyyid Mehmed Efendi Camii vakfının mütevelliliğine, kurucusu büyükbabası olan, cami'de de hatip olarak görev yapan Seyyid Mehmed Halife getirilmişti³¹.

Resmi görevli olmayan kişilere ait vakıflar XIX. yüzyıl'da da artarak kurulmaya devam etmiş gözükmektedir. Aydın Güzelhisar'da, El-Hac Mehmed ibn El-Hac Ahmed, cediti Sıbyan Çavuş olarak bilinen El-Hac Hüseyin vakfının evladiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi ve vakfın gelirlerini vakf için *ahz ve kabz* etmekle görevli iken, yine Aydın sakinlerinden Aişe adlı hatunu *ben dahi evlad-ı vakıf'dan olmağla galleyi ben ahz ve kabz ederim* diyerek mütevellinin işlerine karışıp müdahale ettiği gerekçesiyle şikâyet etmişti³².

Tablo 3: 1165/1849 Tarihli, 13814 Numaralı Evkâf Defterine Göre Aydın Güzelhisar Merkezindeki Evkâf-ı Hümâyûn Nezaretine Mülhak Vakıflar

²⁸ Derya, A.g.t., s. 56.

²⁹ C. EV. 00294-14982-001-001

³⁰ İ.E. EV.00034-03977-001

³¹ C. EV. 00613-30936-001-001

³² C. EV.00182-09065-001

**Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların
Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler**

Nezaret-i evkâf-ı hümâyûn-ı mülûkaneye mülhak evkâfdan olub altmış beş senesi teşrin-i evvel ibtidasından altmışaltı senesi nisanı ithamına kadar yedi mah zarfında Güzelhisar Aydın sancağında bi'l-vuku icra kılınan zıkr-i atî mahlulâtın cins ve miktarıyla canib-i hazine-i evkâf-ı hümâyûn'a aid rüsûmâtın kemiyeti.

Vakfın İsmi	Açıklama	Mua ccel (guruş)	Rub' hisse-i hazine (guruş/para)	Nisf-i resm-i adi (guruş/para)	Nisf-i dell aliy e (guruş/para)	İ n t i k a l i y e (g u r u ş / p a r a)
An vakf-1 Abacızade. Der Güzelhisar -1 Aydın.	Bir bab şaraphane ve üç bab mağazasına da kırk beş günden mutasarrıf olan Acı Dimitri'nin bila veled helakından bi'l-müzayede Solkan veledi Kostantin zımmî üzerine	610 0	130 3/35	305	61	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab şaraphane ile üç bab mağazanın senede on iki gününe mutasarrıf olan Anasbola oğlu Dimitri'nin bila veled helakından Yorgi veledi İspiro zımmî üzerine	175 0	267	26,5	12,5	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab eskici dükkânına mutasarrıf olan Acı Dimitri bila veled helak olub mahlûlünden bi'l-müzayede Mısırlı Hacı Musa bin Hacı Süleyman üzerine	230 0	491/ 25	115	23	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab berber dükkânına mutasarrıf olan Davulcu oğlu Ali bila veled fevt olub mahlûlüne bi'l-müzayede Derzi Ahmed kerimesi Fatıma Hatun üzerine	400	85/2 0	20	4	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab sabunhane ve bir bab mağazanın sekiz sehimde bir sehimine mutasarrıf olan Acı Dimitri bila veled helak olarak mahlûlünden Yorgi veledi İspiro zımmî	250	53/1 7	12/2 0	2/20	-

Bülent ÇELİK

An vakf-1 mezkûr	Nısf sebze bağçesinin üç sehimde bir sehimine mutasarrıf olan Banyan nam zimmî bila veled helak olub mahlûlünden bi'l-müzayede karındaşları Yanko ve Arzand ve Loya	266	55/30	12	2/20	-
An vakf-1 Mustafa Efendi.	Nısf açşı dükkânına mutasarrıf olan Fatma binti Hacı Mehmed bila veled fevt olarak mahlûlünden bi'l-müzayede hemşiresi Fatma Hatun üzerine	1600	342	80	16	-
An vakf-1 Hacı Aişe hanım	Üç rub sebze bağçesine mutasarrıf olan İbsavlı? Dukona bila veled helak olarak mahlûllerinden bi'l-müzayede karındaşları Apostol ve Hristaki ve Marya üzerlerine	2500	1111,5	260	52	-
An vakf-1 cami-i şerif	Bir bab berber dükkânına mutasarrıf olan Arab Beşe oğlu Ahmed Çavuş bila veled fevt olarak mahlûllerinden bi'l-müzayede Berber Said üzerine	800	171	40	8	-
An vakf-1 Cihanzade kerimesi Hacı Ümmü Gülsüm	Bir bab esbabın nısfına mutasarrıf olan Fatma bila veled fevt olub mahlûlünden bi'l-müzayede Ramazan bin Veli üzerine	1000	213/30	50	10	-
An vakf-1 Ramazan Paşa	Nısf haffaf dükkânı mutasarrıf Hacı Hasan oğlu Ali bila veled fevt olub mahlûlünden bi'l-müzayede Molla İsmail üzerine	500	107	25	5	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab bezzaz dükkânının sülüs hissesine mutasarrıf olan Şakir fevt olarak mahlûllerinden bi'l-müzayede validesi Aişe Hatun üzerine	250	23	12	2	-
An vakf-1 mezkûr	İki bab babuşçu dükkânı mutasarrıf Fatma Hatun bila veled fevt olub dört sehimde bir sehim mahlûl hissesinin bi'l-müzayede karındaşları Mehmed ve Ahmed ve Hatice üzerlerine	500	107	25	5	-
An vakf-1 Cihanzade Abdülaziz Efendi	Bir kat'a sebze bağçesine mutasarrıf olan İbsavlı? Dukona bila veled helak olarak mahlûllerinden bi'l-müzayede karındaşları Apostol ve Hristaki ve Marya üzerlerine	800	171	40	8	-
An vakf-1 İstanköylü Hüseyin Paşa	Bir bab menzil mutasarrıfı olan İbsavlı? Dukona bila veled helak olarak mahlûllerinden bi'l-müzayede karındaşları Apostol ve Hristaki ve Marya üzerlerine	600	128	30	6	-
An vakf-1 Süleyman Bey	Bir bab mısırcı dükkânının beş sehimde bir sehimine mutasarrıf olan Mehmed Emin bila veled fevt olub mahlûlünden validesi Hadice Hatuna	500	107	25	5	-

**Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların
Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler**

An vakf-1 Cemalüddin	Bir bab menzilin sülüs hissesine mutasarrıf olan Mehmed ve Fatıma bila veled fevt olub mahlûllerinden bi'l-müzayede valideleri Aişe Hatuna	350	74/30	17/20	3/20	-
An vakf-1 Hamzabali zade Hacı İbrahim Bey	Bir bab dükkân mutasarrıfı olan terzi Durmuş bila veled fevt olub mahlûlünden İsbikli oğlu Mehmed bin Ahmed'e	1000	213/30	50	10	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab dükkân mutasarrıfı olan terzi Durmuş bilaveled fevt olub mahlûlünden bi'l-müzayede Emir Hacı İsmail oğlu Ahmed üzerine	900	192/15	45	9	-
An vakf-1 Esseyyid Hacı Hüseyin Bey	Bir bab muhtab dükkânının dört sehimde bir sehimine mutasarrıf olan Hatice fevt olub mahlûlünden karındaşları Ali ve İsmail ve hemşiresi Fatıma hatun üzerlerine	250	53,5	12,5	2,5	7
An vakf-1 Hacı İbrahim Bey	İki bab nalband dükkânıyla bir bab elekçi dükkânına mutasarrıf olan Yanakove ? ve Paniyan zimmiler bila veled helak olan Paniyanın üç sehimde mahlul olan bir sehmi bi'l-müzayede karındaşları mersumun	370	79	18/20	3/10	-
An vakf-1 mezbur	Nısf sebze bağçesinin sülüs hissesine mutasarrıf olan Paniyan mahlulünden karındaşları Yanako ve ?uhdelerinde karar bulan	534	114	26,5	5,5	-

Nezaret-i evkâf-ı hümâyûn-ı mülûkâneye mülhak evkâfdan olub müddet-i merkume zarfında liva-i mezkûr dahilinde bi'l-vuku'icra kılınan zıkr-i atî ferağ ve intikalâtın cinsi ve miktarıyla canib-i hazine-i celile-i mezkûreye aid bulunan rüsûmâtın kemiyeti

Vakfın İsmi	Açıklama	Bede li (guruş)	Res m-i ferağ (guruş/p ara)	Hiss e-i müt evelli i (guruş/p ara)	Res m-i intikal
An vakf-1 muhasıl-ı esbak	Bir kıt'a sebze bağçesi. Mutasarrıfı olan Mehmed Raşid Ağa ferağından Şamlı Şeyh Hüseyin bin Abdullah uhdesine	4000	120	60	-
An vakf-1 Hamzabali zade Hacı İbrahim Bey	Bir bab bezzaz dükkânının on sehimde bir sehimine mutasarrıf olan Süleyman ferağından Nilhezun? Veleli İlya zimmîye	1000	30	15	-

An vakf-1 mezkûr	Bir bab kahvehane mutasarrıfı olan Mazlum Ömer zevcesi Fatıma ferağından Bakırcı Ahmed bin Mustafa üzerine	600	18	9	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab dükkân mutasarrıfı olan ...Ali oğlu fevtinden oğlu Ali ve kerimesi Fatımaya bi'l-intikal merkulmar ferağlarından dahi Topal Ali oğlu bakkal Mehmed üzerine	350	10	-	5
An vakf-1 Ahmed Paşa	Bir bab uncu dükkânı mutasarrıfı olan Bakırcı İbrahim ferağından Derviş Mustafa üzerine	400	12	6	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab dükkâna mutasarrıfı olan Uncu Yusuf ferağından Halepli Mehmed Emin Ağa üzerine	140 0	42	21	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab babuşçu dükkânı mutasarrıfı olan Nikola zımmî ferağından Yorgi zımmî üzerine verilen bir sehim	100	3	1,5	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab babuşçu dükkânı mutasarrıfı olan Yorgi zımmî ferağından Dimitri veledi İlya zımmî üzerine	400	12	6	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab dükkân mutasarrıfı olan Eneç? Oğlu Mustafa ferağından Muğlalı Süleyman Ağa'ya	100 0	30	15	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab Terzi dükkânı mutasarrıfı olan Feyzullah oğlu Mehmed Efendi ferağından mübayaası Hoca? Bedros üzerine	250 0	75	37,5	-
An vakf-1 Hasan Efendi	Bir bab hane odasının üç sehimde bir sehimine mutasarrıfı olan Şeyh Mehmed Said ferağından Mehmed Emin Ağa'ya	700	21	10,5	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab menzil mutasarrıfı olan Moralı Ahmed Ağa ferağından Şamî Hasan Efendi bin Abdullah üzerine	200 0	60	30	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab dükkân mutasarrıfı olan Aişe Hatun ferağından hemşiresi Fatıma Hatun üzerine	500	15	7,5	
An vakf-1 mezkûr	Bir bab hane odası mutasarrıfı olan Hacı selim vefatından oğlu Mehmed ve Hasan Nuri üzerlerine intikal	300 0	-	22,5	45
An vakf-1 mezkûr	Bir bab oda mutasarrıfı olan Rüstem bin Abdullah ferağından Mehmed Enis Ağa bin Hacı Nesim Ağa'ya	300 0	90	45	-
An vakf-1 mezbur	İki bab oda mutasarrıfı olan Şamî Hacı Ömer Ağa ferağından Abdülkadir zade Şeyh Said Ağa'ya	600 0	180	90	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab oda ile menzile mutasarrıfı Nikola veledi Zefir ferağından Mike veledi Fota zımmî üzerine	300 0	90	45	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab cevizci dükkânı mutasarrıfı olan Acı Mizlanyo? ferağından Menol veledi Anastas üzerine	250 0	75	37,5	-
An vakf-1 Abacızade	Bir bab menzilin on dört ziraina mutasarrıfı olan Harlanyu? ferağından kızı Aynice? nam zımmîye üzerine	100 0	30	15	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab menzilin yirmi iki ziraina mutasarrıfı olan Acı Menol kızı Kirbin ferağından oğlu Şakov zımmî üzerine	400 0	120	60	-

**Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların
Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler**

An vakf-1 mezkûr	Bir bab arpacı dükkânı mutasarrıf olan İbrahim bin Yusuf ferağından Erzurumlu Hasan Efendi üzerine	300 0	90	45	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab nalband dükkânı mutasarrıfı olan Aişe Hatun ferağından Bakkal Tanaş zimmî üzerine	785	26/1 0	13	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab şaraphanenin bir senede on iki gününe mutasarrıf olan Andon ferağından Taşula veledi Andon zimmî üzerine	900	27	13,5	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab dükkân mutasarrıfı Hacı Ahmed ...oğlu Ahmed üzerine	210 0	63	31,5	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab hasırcı dükkânı mutasarrıfı olan Kadim oğlu Hacı Mehmed fevtinden oğlu Osman'a intikal	0	-	75	150
An vakf-1 Hacı Ümmü Gülsüm	Bir kıt'a bağçenin dört sehimde bir sehimine mutasarrıf olan elbiseci Nasraniye ferağından Yani veledi Hristo zimmî üzerine	100 0	30	15	-
An vakf-1 mezkûr	Nısf esbab mutasarrıfı olan Mehmed Ali fevtinden oğulları Mehmed ve Ahmed'e intikal	200 0	-	15	30
An vakf-1 Süleyman Bey	Bir bab katmerci dükkânı ve bir deştigâh hane mutasarrıfı Acı Aleksî ferağından Hacı Meryem binti Mustafa üzerine	300 0	90	45	-
An vakf-1 Ramazan Paşa	Bir bab mağaza mutasarrıfı ve bir dükkân mutasarrıfı Fatıma Hatun ferağından Halepli Mahmud Ağa üzerine	250 0	105	52,5	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab dükkân mutasarrıfı Kıryakola ferağından Muğlalı Hacı Hüseyin zade Hafız Süleyman üzerine	120 0	36	18	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab haffaf dükkânı mutasarrıfı molla İsmail ferağından Muğlalı Hacı Hüseyin oğlu Hacı Ahmed üzerine	432	13	6,5	-
An vakf-1 Cihanzade Aziz Efendi	Bir bab kadayıfçı dükkânına mutasarrıf olan Fatıma Hatun ferağından Mahmud Ağa üzerine	500	15	7,5	-
An vakf-1 Veyis Paşa	Bir bab oturakçı dükkânı mutasarrıfı Mustafa ve Aişe ferağlarından Tönbekici? Numan Ağaya	260 0	78	39	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab dükkân mutasarrıfı olan Çubukçu Feyzullah oğlu Mehmed üzerine	475	14	7	-
An vakf-1 mezbur	İki bab dükkâna mutasarrıf olan Kadim oğlu Mehmed fevt olarak oğlu Osman'a intikal	250 0	-	18/1 0	37/ 20
An vakf-1 mezbur	Bezzaz dükkânı mutasarrıfı olan Hacı Mehmed Murad fevt olub kerimleri Fatıma ve Meryem'e intikal	300 0	-	22,5	45
An vakf-1 mezkûr	Nısf oturakçı dükkânı mutasarrıfı olan Hacı Halil fevt olub oğlu Mehmed Alim'e intikal	300	-	2/10	4/2 0
An vakf-1 Süleyman Bey	Bir bab bezzaz dükkânı mutasarrıfı Katırcı Hasan ferağından bezzaz Hacı Mehmed bin Mustafa'ya verilen	310 0	93	46,5	-

Bülent ÇELİK

An vakf-1 mezbur	Bir bab bezzaz dükkânı mutasarrıfı Hacı Halil fevt olub oğlu Mehmed ve Ahmed ve kerimesi Fatıma'ya intikal ve mezbure Fatıma fevtinden dahi oğlu kabzına ve Mehmed'e	0	-	110	220
An vakf-1 mezkûr	Bir bab bezzaz dükkânı mutasarrıfı olan Hacı Halil fevt olub Mehmed ve Ahmed'e intikal ve merhum Ahmed ferağından merhum Mehmed'e verilen	0	-	200	400
An vakf-1 mezkûr	Hacı Hasan fevtinden oğlu Süleyman'a ve kızı Hafize'ye ve Esmâ ve Gülsüm Hatunlara intikal dükkân	150 0	-	11/1 0	22/ 20
An vakf-1 mezkûr	Emetullah Hatun ferağından Hacı Panakov veledi Mihâl zımmıye dükkân	500 0	150	75	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab hamamın sekiz sehimde bir sehimine mutasarrıf olan Hacı Mehmed ferağından zevcesi Aişe Hatun üzerine	200 0	60	30	-
An vakf-1 cami-i Cihanzade	Bir bab oturakçı dükkânı Fatıma Hatun fevtinden kızları Aişe ve Fatıma'ya intikal ve ferağlarından Hacı Ali bin Hacı Mehmed'e	150 0		45	90
An vakf-1 cami-i mezbur	Bir bab dükkân mutasarrıfesi Ümmühan Hatun ferağından Buhur veledi İlyâ Yahudi üzerine	350	10/2 0	5/10	-
An vakf-1 Hasan Paşa	Bir bab uncu mağazası mutasarrıfı Osman fevtinden oğlu İsmail ve kızı Hafize ve Fatıma'ya intikal ve İsmail ve Hafize ferağlarından Fatıma'ya	400	-	10,5	21
An vakf-1 mezbur	Üç bab mağaza mutasarrıfı Mehmed Emin ferağından uncu Derviş Mehmed bin Hüseyin'e	850	25/2 0	12/3 0	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab mağaza mutasarrıfı Mehmed Emin ferağından uncu Derviş Mehmed bin Hüseyin'e	300	9	4,5	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab tütüncü dükkânı mutasarrıfı Arto helak olarak oğlu Yorgi'ye intikal ve Yorgi ferağından Tütüncü Yorgi veledi Dimitri zımmı üzerine	950		22,5	45
An vakf-1 Sakine Hanım	Bir bab dükkân Osman Ağa fevtinden oğlu İsmail ve kızı Fatıma ve Hafize'ye intikal ve İsmail ve Hafize ferağlarından ...	66		1/5	2/1 0
An vakf-1 Hacı İsmail Ağa	Bir bab dükkân mutasarrıfı Eşuv izımmı ferağından Fesçi Mustafa'ya	380	12	6	-
An vakf-1 mezkûr	Bir bab tütüncü dükkânı bir sehimine mutasarrıf olan Hatice Hatun ferağından biraderi Hacı Mehmed Efendi'ye	700	21,5	10,5	-
An vakf-1 Aişe Hanım	Bir bab değirmen mutasarrıfı Mustafa Efendi ferağından Hacı Hafız zade Mehmed Efendi üzerine	600 0	180	90	-
An vakf-1 Hadimî Mustafa Efendi	Bir bab Sabunhane mutasarrıfı Aişe Hatun ferağından Abdülkerim oğlu Hacı Mehmed'e verilen	300 0	90	45	-

**Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların
Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler**

An vakf-1 Ramazan Paşa	Bir bab bezzaz dükkânı mutasarrıfı Teslime Hatun fevtinden kerimesi Emir Ayşe Hatun'a intikal	400 0	60	30	-
An vakf-1 Hamzabali	Bir bab bakkal dükkânı mutasarrıfı Nikola ferağından Yani zimmî üzerine	400 0	90	45	-
An vakf-1 sahib-i mahkeme	Bir bab dükkân mutasarrıfı Hasan Hüseyin ferağından Hacı Mustafa üzerine	200 0	60	30	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab helvacı dükkânı mutasarrıfı Hacı Mustafa ferağından Hasan Hüseyin'e	200 0	60	30	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab dükkân mutasarrıfı Hasan Hüseyin ferağından Hacı Ahmed üzerine	175 0	52/2 0	26/1 0	
An vakf-1 Hacı Hasan Efendi	Bir bab aşçı dükkânı mutasarrıfı Aşçı Mehmed ferağından Sandıkçı Molla Mehmed üzerine	100 0	30	15	-
An vakf-1 mezbur	Bir bab dükkân mutasarrıfı Seyfi Bey ferağından Hacı Hafız oğlu Mehmed'e	200 0	60	30	-
An vakf-1 Hasan Çavuş	Bir bab dükkân mutasarrıfı Kör Mehmed oğlu ferağından Debbağ Yusuf'a	100	3	1,5	-
An vakf-1 Hatice Hatun	Bir bab dükkân mutasarrıfı Nikola ferağından Atçalı Hacı Mustafa üzerine	170 0	51	25,5	
An vakf-1 Hasan Şah	Bir bab katmerci dükkânının sülüs hissesine mutasarrıf olan Şatye mord olub oğlu Kostantin'e intikal	0		36,5	75
An vakf-1 İstanbul de	Bir bab dükkân mutasarrıfı Hatice Hatun ile oğulları ferağlarından Zeybek Osman bin Mustafa'ya	250 0	37,5	75	
An vakf-1 mezbur	Bir bab oturakçı dükkânına mutasarrıf olan Mehmed Ağa fevt olub oğulları Mehmed ve Ebubekir'e intikal	150 0	22/2 0	11/1 0	-
An vakf-1 mescid-i Sabuncu	Bir bab menzil mutasarrıfı olan Mehmed Ali fevt olub kerimeleri Aişe ve Hatice hatunlara	600	9	4,5	-
An vakf-1 Ahmed Bey	Nısf debbağhane dükkânına mutasarrıf olan Kostantin ferağından İspiru zimmî üzerine	180 0	54	27	-

Yukarıdaki son iki tablodan anlaşıldığına göre XIX. yüzyıl'da Aydın merkezinde bulunan vakıfların nitelik ve nicelik olarak görüntüsü oldukça değişmiş görünmektedir. Vakıflar sayısal olarak artmış, beslendikleri kaynakların niteliği değişmiş ve özellikle gayrimüslimlerin Aydın merkezindeki vakıflara gelir getiren çeşitli ticari ve üretim faaliyetleri içindeki konumları da görünür hale gelmiştir. Doğal olarak gayrimüslimler tarafından yılda belirli

sürelerle işletilen şaraphane ile sabunhane, kahvehane, debbağhane ve mağazalar dışında haffaf, bezzaz, muytab, elbiseci, pabuççu, terzi gibi giyim kuşam, aşçı, mısırcı, uncu, tütüncü, cevizci, arpacı, helvacı, bakkal gibi beslenme ve nalbant, hasırcı gibi çeşitli eşyaların üretimi üzerine faaliyet gösteren dükkânlar, kiracıların ödedikleri kiralalarla vakıflara gelir getirmekteydiler. Bu dükkânların faaliyetleri ve sahip oldukları ticari değerler, şehirde az ya da çok ticari bir potansiyelin oluştuğunu göstermektedir. Hem Müslüman hem de gayrimüslim dükkân işleten kişiler yine tabloda görülmektedir. Aydın Güzelhisar'da XVI. yüzyıl başlarında hiç gayrimüslim nüfus bulunmamaktadır³³. Gayrimüslim nüfus XIX. yüzyılda artacaktır. 1830'lu yıllarda işgücüne ihtiyaç duyan zengin Osmanlı toprak sahipleri Batı Anadolu kıyılarına binlerce Rum köylü getirttiler. Bunu daha büyük göç dalgaları da izledi³⁴. Bu türden göçlerin zamanla şehirlere de yöneldiği, mahallelerdeki gayrimüslim nüfusu arttırdığı söylenebilir. 1849 yılında gayrimüslimler özellikle bahçe sahibi oldukları gibi şaraphane, sabunhane, bakkal, tütüncü, katmerci, cevizci, elbiseci, eskici, nalband ve elekçi dükkânlarını da tasarruf etmekteydiler. İsimleri yukarıdaki tabloda zikredilmiş olan kadınların da tasarruf ettikleri sabun üretimi, bezzaz, tütüncü, oturakçı, aşçı gibi çeşitli işkollarına ait dükkânları bulunmaktadır. Tabloda genellikle dükkânların devri aynı dinden olanlar arasında olmakla beraber az da olsa farklı dine mensup kişiler arasında da devir işlemleri görülebilmektedir. Yine hem Müslüman hem de gayrimüslim helvacı ve tütüncü dükkânı tasarruf eden kişiler vardı.

Sonuç

XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıl'a kadarki süre zarfında değişik belgelerden yola çıkarak Aydın Güzelhisar merkezindeki Osmanlı dönemi vakıflarına değinmeye çalıştık. Bütün bu zaman içinde sayıları ve sahip oldukları özellikleri değişikliğe uğramakla beraber vakıfların şehrin gelişimine sundukları katkılar gözle görünür şekilde giderek artmış görünmektedir. XVI. yüzyıllarda kurulan vakıflar gelirlerinin büyük bir kısmını tarımsal üretimin yapıldığı bağ, bahçe ve tarlalardan elde ederlerken bu durum tarih içerisinde giderek değişmiştir. XVII. yüzyıl ortalarından itibaren Tire yerine Aydın Güzelhisar kazasının Aydın Sancağı'nın idari merkezi olması, idari-

³³ 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, s. 438.

³⁴ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak: Aydın*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 56.

Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler

mali yöneticiler olan muhassılların burada oturmaya başlamaları ve bu kişilerin güçlü siyasi yöneticiler olmaları, şehrin niteliklerinde bir değişim yaratmıştır. Bu yöneticilerin tasarruf ettikleri meblağların bir kısmı ile şehirde çeşitli vakıflar ve onlara gelir getiren başta hanlar olmak üzere ticari merkezler kurmaları nedeniyle Aydın Güzelhisar'ı hızla kırsal özellikler gösteren bir şehir olmaktan sıyrılarak ticari bir önem/değer kazanmaya başlayan bir şehre dönüşmüştür. Menderes havzasında ticaret için kullanılan yollar genel olarak doğu-batı doğrultusunda bir hat çizer. Tire'nin XV. ve XVI. yüzyıllarda sahip olduğu bu ticari rolün bir kısmı yavaş yavaş Aydın Güzelhisar kazasına kaymaya başlamıştır. Aslında Osmanlı döneminde Tire'ye paşa ünvanlı pek çok resmi görevlinin inşa ettirdiği han da bulunmaktadır. Lala Sinan Paşa'nın Piriç Hanı, Bozahane Hanı, Lütfi Paşanın Pamuk Hanı, Esir Hanı, Bakır Hanı, Halil Yahşi Bey'in Un Kapanı'ndaki Kapan Kervansarayı ve Sadrazam Rum Mehmet Paşa'nın Destimal Hanı gibi³⁵. Ancak, hemen hemen aynı yıllarda Ege coğrafyasının başka bir yerinde, özellikle dış ticaretin ve bağlantılarının ortaya çıkaracağı başka bir şehir, İzmir şehri ve limanı, hem Tire'nin öncesinde zaten kazandığı ticari merkez olma vasfına hem de Aydın'ın yavaş yavaş oluşturmaya başladığı bu dönüşümün gelişmesine engel olacak, Aydın Güzelhisar'ının idari bir merkez olmaktan öteye gidememesine neden olacaktır. Özellikle İzmir ve Aydın Güzelhisar'ına yapılan yatırımlara bakıldığında İzmir'e, hem Osmanlı yöneticilerinin hem de bu şehirde ticaret yapmaya gelen yerli veya yabancı tüccarların katkısı Aydın Güzelhisar'ına göre oldukça fazla miktarda gerçekleşmiştir. Kurulan vakıflar, inşa edilen han ve dükkânlara birden fazla ticari merkezin oluşmasına yol açmış, İzmir, giderek yerli ve yabancı sermayenin ilgisini çeken, zamanla da Aydın sancağına yönetici olarak gelen Osmanlı valilerinin ikametgâh olarak tercih ettikleri bir şehre dönüşmüştür. XIX. yüzyılda Aydın Güzelhisar'ı özellikle bugünkü Yağcılar içi mevkii, Ramazan Paşa Camii, Üveys Paşa camii ve Cihanoğlu Camii ve medresesi olarak doğu-batı ekseninde gelişen ama İzmir ile rekabet etmekten çok uzak bir şehir görünümü içinde kalmıştır. Şehrin bu yıllardaki görünümü yapılan yeni yapılarla

³⁵ Mehmet Başaran-Aysun Sarıbey Haykıran, "H.1261/M.1845 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Tire'ye Gelen Müslim ve Gayrimüslimlerin Nitelik ve Nicelikleri", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı 10/, Kış 2015, s.157.

değişmesine rağmen kırsal alanla olan bağları tamamen kopmamıştır. Büyük Menderes ovasının verimli topraklarında yapılan tarım sonrasında yetiştirilen tarımsal ürünler deve kervanları ile İzmir'e taşınmaya başlanmış ancak Aydın şehri bu ticarete eklenememiş, sadece bir mola, bir durak noktası olmaktan öteye pek geçememiştir. Bu durum günümüzde Efes'i ve Meryem Ana'yı ziyaret eden yerli ve yabancı turist kabilelerinin Aydın şehrini seyahat ettikleri otobüslerin içinden sadece uzaktan seyrederek, Denizli'ye Laodikeia, Pamukkale Hierapolis'e geçmelerine benzemektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Defter-i Hakânî Dizisi: II, 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:27, Ankara 1995.

BOA, A.E.SMST. III. 00132-10314-001-001.

BOA, C. BEL. 00148-07352-001-002.

BOA, C. EV. 00107-05321-001, 00182-09065-001, 00293-14905-001, 00294-14982-001-001, 00599-30244-001-001, 00613-30936-001-001.

BOA, EV.d. 13814.

BOA, İ.E. DH. 00012-01135-001.

BOA, İ.E. EV. 00034-03977-001.

BOA, TTd. 01130.

Basılı Eserler

Akdağ, M. (1999), *Türk Halkının Dirlik Ve Düzenlik Kavgası Celâli İsyanları*, Barış Yayınevi, Ankara.

Akın, H. (1968), *Aydınöğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. No: 60, Ankara.

Barkan, Ö. L. (1944), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Vakıflarının İdari-Mali Muhtariyeti Meselesi", *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, Ankara, C.I, Sa. 15, S.11-25.

Başaran, M. Ve Haykıran S. A., (2015). "H.1261/M.1845 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Tire'ye Gelen Müslim Ve Gayrimüslimlerin Nitelik Ve Nicelikleri", *Turkish Studies, International Periodical*

**Aydın Güzelhisar Merkezindeki Osmanlı Dönemine Ait Vakıfların
Tarihsel Dönüşümleri Üzerine Bazı Bilgiler**

For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic,
Sayı 10/, Kış, S.149-174.

- Bayartan, M. (2008), "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar Ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* X-1, S.157-175.
- Çelik, B. ve Demir, T. (2010), *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği: Aydın Muhassıllığı (Xvii. Ve Xviii. Yüzyıllar)*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları No:34, Aydın.
- Derya, M. (2019), *Xviii. Yüzyıl Anadolu Ahkâm Defterlerine Göre Aydın Sancağı*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Emecen, F. (1991), "Aydın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, S. 235-237.
- Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi* (2005), Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, Yky, 9. Cilt, İstanbul.
- Gökbel, A. ve Şölen H. (1936), *Aydın İli Tarihi- Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, A. İhsan Basımevi, İstanbul.
- Gökmen, E. (2012), 211 Numaralı Manisa Şer'iyye Sicilindeki Vakıf Muhasebe Kayıtları (1778-1795) *Vakıflar Dergisi*, Aralık, Sayı:38, S.85-120.
- Güneri, H. (2006), "Vakıf Sular Ve Su Vakıfları" *Vakıflar Dergisi*, Ankara, Sayı: 9, S. 67-81.
- Heybeli, H., Demir T., Gökmen, E. (2016), "Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarına Göre Xviii. Yüzyılda Manisa Vakıfları", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:3, Eylül, S. 274-324.
- Uğur, A. (2003), "Aydın Şehrinin Kuruluşu Ve Gelişme Evreleri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2), S. 41-62.
- Yapucu Pullukçuoğlu, O. (2007), *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak: Aydın*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Yediyıldız, B. (2001), "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir, C.13, S. 153-172.